

Mersiyeyên Kurdîya Kurmancî Ku li Ser Ferdên Malbatê Hatine Nivîsîn
(Kürtçe'nin Kurmanci Lehçesiyle Aile Bireyleri Üzerine Yazılan Mersiyeleler)
(Elegies Written on Family Members in the Kurmanji Dialect of Kurdish Language)

Cihan TURAN*

Article Type: Research Article // Gotara Lêkolîni
Received // Hatîn: 31.03.2024
Accepted // Pejirandin: 15.04.2024
Published // Weşandin: 28.04.2024
Pages // Rûpel: 200-217
DOI: 10.55106/kurdiname.1462029

This work is licensed under the Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License (CC BY NC)
<https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/>

Citation/Atif: Turan, Cihan(2024). Mersiyeyên Kurdîya Kurmancî Ku Li Ser Ferdên Malbatê Hatine Nivîsîn, *Kurdiname*, 10, r. 200-217

Plagiarism/Înfihal: This article has been reviewed by at least two referees and scanned via ithenticate plagiarism website
// *Ev gotar herî kêr ji aliyê 2 hakeman va hatiye nixandîn û di malpera înfihalê ithenticate ra hatiye derbaskirin.*

Kurte

Wek cureyekê mersîye, ji ber mirina yekî ku jê tê hêzkirin û qedr û qiymet jê re tê dayîn hatiye nivîsîn. Di edebiyata klasik de şa'iran ji ber mirina kes û kesayetên mîna; mîr, şêx, alim, rewşenbîr, dost, heval, rêber, siyasetmedar, endamên malbatê û hwd. gelek mersîye nivîsîne. Di van mersîyeyan de şa'iran carinan ji ber mirina ku pêk hatiye êş û elem kişandine û li ser mirîyên xwe rondik barandine û carinan jî taybetîyên wan kesên mirî di mersîyeyên xwe de derxistine pêş û pesnê wan dane. Şa'irên mersîyenûs bi vî şiklî hest û ramanên xwe yên derheqê mirî de anîne zimên û xwestine ku yên li derdora wan jî bi vî êş û elama di qelbê wan de bihesin û bi vî awayî barê li ser milên wan sivik bibe. Lewra di nezera mersîyenûs de mersîye carinan hêlîna elemkişandin û rondikrijandinê û carinan jî cihê metihkirinê û kirina dûayan e. Ev celebê şa'irê yê ku jê re mersîye tê gotin di destpêkê de di edebiyata Ereban de derket holê û pêşve çû. Dûre jî di nav edebiyata qewmên din ên rojhilat de cî girt, pêşve çû û bû xwedî cihekî taybet. Yek ji wan edebiyatên ku mersîye di nav de cih girtiye, pêşve çûye û xwedî cihekî muhîm û taybet e Edebiyata Kurdî ya Klasîk e. Di Edebiyata Kurdîya Kurmancî ya Klasîk de li ser kesên mîna; mîr, rêber, siyasetmedar, dost, heval, şêx, seyîd, alim û li ser gelek kesên mîna van gelek mersîye hatine nivîsîn. Di Edebiyata Kurdî ya Klasîk de yek ji wan tebeqeyên ku ji ber mirina wan bi Kurmancî herî zêde mersîye hatine nivîsîn ferdên malbata şa'ir bi xwe ne. Lewra şa'iran bi Kurdîya Kurmancî li ser ferdên malbatê yên mîna; dê, bav, bira, qîz, kur, ap, kurap, kalik û hevser gelek mersîye nivîsîne. Şa'irên Kurd di van mersîyeyan de ji aliyekî ve pesnê hezkirîyên xwe dane û ji aliyê din ve jî êş û elem kişandine û li ser nasê xwe hêstiran barandine û kirine feryad û fixan. Di vî xebatê de li ser wan mersîyeyan hat sekinîn ku ji teref şa'irên Kurd ve bi zaravayê Kurmancî li ser ferdên malbatê hatine nivîsîn. Bi vî xebata ku tê xwestin bê nişandan di navbera sedsalên XVIII û XXI'an de kîjan şa'irê Kurd çend mersîye bi Kurdîya Kurmancî li ser ferdê malbatê nivîsîne. Di vî xebatê de ewilî pênaseya mersîyeyê hat kirin û dûre li ser wan mersîyeyan hat hûrbûn ku di edebiyata klasik de bi zaravayê Kurmancî ji ber mirina ferdên malbatê hatine nivîsîn. Ew mersîyeyên di kitêbên çapkirî û destxetan de hatin tesbîtkirin bi rê û rêbaza analîtîk hatin vekolinkirin. Bi kurtasî di vî xebatê de ew mersîyeyên ku şa'irên Kurd ên klasik ji ber mirina ferdekî malbata xwe nivîsîne hatin lêkolinkirin û hewl hat dayîn bê nişandan kîjan mersîyenûsî çend mersîye li ser kîjan nasê xwe nivîsîye.

Peyvên Sereke: Edebiyata Klasîk, Kurdî, Kurmancî, Mersîye, Malbat.

Öz

Bir edebi tür olan mersîye, sevilen ve değer verilen bir kişinin ölümünden dolayı yazılmıştır. Klasik edebiyatta şairler padişah, alim, şeyh, aydın, dost, arkadaş, siyasetçi, aile fertleri vb. kişi ve kimselerin ölümünden dolayı birçok mersîye yazmışlardır. Yazılan bu mersîyelerde şairler bazen meydana gelen ölümden dolayı yas tutup göz

* Dr., Tirkîye, e-mail: cihanturan7272@gmail.com, Orcid: 0000-0002-9687-1403

yaşı akıtmışlar bazen de ölen kişinin özelliklerini ön plana çıkarıp, onu övüp onun için iyi temennilerde bulunmuşlardır. Mersiye yazarı olan şairler bu şekilde mersiye aracılığıyla hem etrafındaki kişilerin ölen kişinin kendi nazarındaki düşüncelerini duymalarını istemişler hem de gönüllerindeki acıyı bir nebze de olsa da dindirmeyi arzu etmişlerdir. Çünkü şairlerin nazarında mersiyeler bazen acı çekme, yas tutma ve ağlama yeri bazen de ölen kişiyi övme ve ona dua etme vesilesidir. Mersiye olarak adlandırılan bu şiir türü başlangıçta Arap edebiyatında ortaya çıkıp gelişti. Sonra da doğuda yaşayan diğer kavimlerin edebiyatında yer ediniş gelişme kat etti. Mersiyenin yer ediniş ve geliştiği sahalardan bir tanesi de Klasik Kürt Edebiyatıdır. Klasik Kürt Edebiyatında şairler tarafından Kürtçenin Kurmanci lehçesiyle padişah, alim, şeyh, aydın, dost, arkadaş, siyasetçi, aile fertleri vb. kişi ve kimselerin vefatından dolayı birçok mersiye yazılmıştır. Kürt edebiyatında bu kişiler içerisinde ölümlerinden dolayı üzerlerine en çok mersiye yazılan sınıflardan biri de şairin aile fertleridir. Klasik Kürt Edebiyatında Kürtçenin Kurmanci lehçesiyle birçok şair kendi anne, baba, kardeş, kız, oğul, amca, amcazade, dede ve eşi için birçok mersiye kaleme almıştır. Kürt şairler bu mersiyelerde bir yandan sevdikleri aile fertlerinin ölümünden dolayı göz yaşını akıtıp yas tutmuşlar bir yandan da onlar için dua edip iyi temennilerde bulunmuşlardır. Yapılan bu çalışmada Kürt şairleri tarafından Kurmanci lehçesiyle aile bireyleri için yazılan mersiyeler incelenmiştir. Bu çalışmanın amacı XVIII- XXI. yüzyılları arasında hangi Kürt mersiyeci tarafından Kurmanci lehçesiyle aile bireyleri üzerine kaç mersiye yazıldığını tespit etmektir. Bu bağlamda mersiyenin tanımını yaptıktan sonra, Kürt mersiyecilerin Kurmanci lehçesiyle kendi aile fertlerinin üzerine yazdıkları mersiyeler incelenmiştir. Yapılan araştırma neticesinde matbu ve el yazması eserler de var olan mersiyeler tespit edilip bunlar analiz metoduyla incelenmiştir. Özetle klasik Kürt şairler tarafından Kurmanci lehçesiyle aile fertleri üzerine yazılmış olan mersiyeler tespit edilip, hangi şairin hangi aile bireyinin ölümünden dolayı kaç mersiye yazdığı tespit edilmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Klasik Edebiyat, Kürtçe, Kurmanci, Mersiye, Aile.

Abstract

An elegy is a form of poetry composed to express grief for the loss of someone cherished. Historically, poets have crafted numerous elegies for a diverse array of individuals, ranging from royalty and scholars to friends, family, and esteemed community figures. These elegies often serve dual purposes: they allow poets to mourn and shed tears for the deceased, and they provide an opportunity to highlight the virtues of the departed, offering praise and well-wishes for their souls. Through the creation of elegies, poets aim to communicate their personal thoughts and feelings about the deceased to their audience, while also seeking a measure of comfort for their own sorrow. Elegies, as a poetic genre, originated and thrived in Arabic literature before finding a place and evolving within the literary traditions of other Eastern cultures. Classical Kurdish Literature is a notable example of a literary tradition where the elegy genre has been embraced and developed. Within this rich literary context, poets have written numerous elegies in the Kurmanji dialect of Kurdish, commemorating the passing of various figures such as sultans, scholars, sheikhs, intellectuals, friends, companions, politicians, and family members. In the realm of Kurdish literature, one of the most frequently commemorated groups through elegies are the poets' own family members. Across Classical Kurdish Literature, poets have composed numerous elegies in the Kurmanji dialect of Kurdish, mourning the loss of their mothers, fathers, siblings, daughters, sons, uncles, cousins, grandfathers, and spouses. Within these elegies, Kurdish poets express their grief for the death of their beloved family members, shedding tears and mourning on one hand, while also offering prayers and good wishes for their departed souls on the other. This study examines elegies written by Kurdish poets in the Kurmanji dialect for their family members. The aim of this research is to ascertain the number of elegies composed in the Kurmanji dialect by Kurdish elegists between the 18th and 21st centuries for family members. In this context, following the definition of an elegy, the elegies written by Kurdish elegiac poets in the Kurmanji dialect for their own family members were scrutinized. As a result of the research, existing elegies in printed and handwritten works were identified and analyzed using the analysis method. In conclusion, this study seeks to identify elegies written by classical Kurdish poets in the Kurmanji dialect for their family members, while also attempting to determine the number of elegies each poet composed for the passing of specific family members.

Key words: Classical Literature, Kurdish, Kurmanji, Elegy, Family.

Destpêk

Mirin heqîqet e û jê rev tune ye. Her wisa elbet her tiştê zindî dê bimre ku ev yek di nav însanên ku civakê pêk tînin de dibe sedema kişandina êş û eleman. Zexta wê renc û elema ku ji ber windakirina însanekî di bedena yekî de cî digire pir giran e. Ji ber vê sedemê kesê ku nasê wî rehmet dike, bi vê mirinê diêşe û gelek zêde mehzûn dibe. Divê bê diyarkirin ev êşa ku ji ber mirina nasekî yan jî dostekî derdikeve holê laşê însên dike du paran. Di para ewil de xweşî û ya din de jî jan û kovan heye û ev tev dibin sedem ku pêwendîya însên hem ji cîhanê û hem ji şexsîyetê însên bi xwe qût bibe (Breton, 2019:19). Ji mêj ve însan ji ber bûyerên dilşewat ên di qelbên xwe de anîne ziman û bi gotinan ji ber mirin û tiştên mîna wan şîn girtine, rondik barandine.

Dîroka şîn, zêmar û şîngirtinê bi qasî dîroka însanîyetê kevnar e. Lewra şîn wek gelek rîtuêlên civakî netîceya bihevrebûna insanan e û bi qasê dîroka jiyana kolektîf jî kevin e (Kaynar, 2018: 70). Çawa ku dîroka şîn û şîngirtinê di nav qewmên din de pir zêde kevnar û qedîm be, bi heman awayî di nav Kurdan de jî qedîm û kevnar e û xwedîyê dîrokekê ye. Ji mêj ve di nav Kurdan de ji bo êş û elema ku ji ber tiştêkî elemnak tê kişandin peyvên mîna; zêmar, şîn, lawandin, şîwen, lawij, lornayîş, dima bermayîş û hwd. hatin bikaranîn. Ayhan Yıldız derheqê pênaseya zêmar û şînê de ku ew bîngeha tradîsyona mersiyeyan bi xwe ne agahîyeke wiha bi me re parve dike: *“Ew cûre berhemên devkî ne ku di terzê kilaman de tîn strandin. Bî gîştî di pey mirina/kûştina mêran de tîn gotin. Hilberînera wan bi piranî pîrek in. Li hin herêman – weke Batman- ji van cûre berhemên re “gerandin” jî tê gotin. Di edebiyata klasîk a nivîskî de navê vî cûreyî “mersiye” ye.”* (Yıldız, 2017: 181)

Ev kevneşopîya şîngirtinê di nav Kurdan de xwedîyê rîtuêlekê taybet e. Mela Mehmûdê Bayezîdî di berhema xwe ya bi navê *Adat û Rusûmatnameê Ekradîyeyê* de derbarê mijara şîngirtinê de agahîyên balkêş parve dike û rewş û tabloya şîngirtinê ya di nav Kurdan de nîşan dide: *“Li mewta (mirina) ciwanan zêde şîn û matem (şîn) digirin. Libasêd (cil û kincê) reş werdigirin û serêd xwe reş girê didin û jin û keç û xweh, guliyêd xwe jê dîkin, qewî zêde matem şînê dîkin. Eger ew mirî mêr e û xweyî hesp û çek û taxim e, hespêd wî dixemilînin û çek û silhêd (wî) li ser hespan girê didin, ewan hespan li berayikê cenazeyî dikêşin. Û ew jin û keç da (dayik) û xwehêd wî delo (de lo yan ji de lawo) lawjek dibêjin: ‘Wî li min babo, wî li min bira! Wî li min pîmam’ dibêjin û digirin û deng û sedaya bavo bavo ya wan diçite felekê... Û ew libasêd reş heta şeş mehan û yaxo salekê li ser ehlê (xizmê) meyyîtî dimînin.”* (Bayezîdî, 2012: 52-53)

Piştî ku Kurd jî di warê edebiyata klasîk de cihê xwe girtin ew jî wek wan qewmên din ên rojhilat ji bo şînê navê mersiyeyê bikar anîn. Şa’iran, di van helbestên xwe yê ku bi şiklê mersiyeyê nivîsîne de li ser mirîyên xwe şînê digrin, dîkin fixan, pesnê mirîyên xwe didin, ji wan re dia dîkin û ji feleka ku wek mesûlê mirinê tê dîtin re reaksiyon nîşan didin.

Di vê lêkolîna ku hat kirin de me berê xwe da wan şî’irên ji ber mirina ferdên malbatê hatine nivîsîn. Bi xebata ku hat amadekirin derket holê di warê mersiyeyên klasîk ên ku bi Kurmancî hatine nivîsîn de pênc lêkolîn hatine kirin. Di vî warî de du xebat ji teref -Ahmet Seyari ve (Seyari, 2019: 32-36), (Seyari, 2019: 45-47), xebatek ji teref Sinan Hakan ve (Hakan, 2007: 45-47), xebatek ji teref Mesûd Serfiraz ve (Serfiraz, 2012:30-33) û xebatek jî ji teref Cihan Turan (Turan: 2023: 1-386) ve hatiye kirin. Seyari di xebatên xwe de mersiyenûsîya du

şa'iran, Hakan hinek şa'irên ku ehlê Miksê ne, Serfiraz li ser mersiyenûsîya di Kurdî de û Turan jî ji destpêkê heta damezrandina Komaraya Cumhurîyetê li ser wan mersiyenûsên Kurd ên ku bi Kurmancî mersiye nivîsîne, nirxandin û lêkolînek kiriye. Di encama xebata hat kirin de hat tesbîtkirin ku di vî warî de bes 26 mersiye hatine nivîsîn. Lêbelê di vê xebata ku hat kirin de ji xeynî van 26 mersiyeyan, cî hat dayîn 112 mersiyeyên din ku hatin tespîtkirin ji ber mirina ferdên malbatê hatine nivîsîn. Ji ber vê kêmasîya di vî warî de pêdiviya hebûna lêkolîneke hûr û kûr derket holê. Di vê lêkolîna ku hat kirin de dabeşkirina mersiyeyan li gor 138 mersiyeyan hat kirin. Bi vê xebatê tê xwestin bê destnîşankirin ka mersiyenûsîya klasîk a bi zaravayê Kurmancî ku pê li ser dayik, bav, qîz, law û hwd. mersiye hatine nivîsîn kengî dest pê kiriye û bi tevahî çend mersiye li ser kîjan ferdên malbatê hatine nivîsîn.

1. Mersiye

Ji bo her tiştê zindî yên li ser rûyê erdê, destpêk û dawîyek bi gotineke din destpêk û dawîya heyatê heye. Ev yek ji bo însên bi xwe jî derbasdar e. Mirin heqîqetek e û nikare bê înkarkirin. Her însanekî ku ji dayik dibe û di nav civatê de cîh digire, dema wexta ecela wî hat, li gorî Pirtûka Pîroz a Îslamê bi heqîqeta ku Xweda ferman dike re “*Her nefis dê mirinê tam bike, paşê hûnê li me bêne veğerandin*” (Sûreya Enkebût: Ayeta 57an) rûbirû dimîne û ji vê dinyayê koç dike. Hz. Muhemmed (s.x.l.) ji bo vê mijarê diyar dike: “*Mirinê gelek caran li bîra xwe bînin ku ew tama devê însanan xera dike*” (Nevevî, 2020: 36). Mîna ku di ayet û hedîsan de tê diyarkirin ji mirinê rev tune ye û dema ku ew tê bîra mirov, mirov ji tirsan bêhizûr dibin û دنیا li ber çavên wan reş dibe. Dema ku nasê însanekî dimire wê kêlîyê qelbê însan bi wê êşê diêşe û kezeba meriv diperite. Ji ber vê yekê sebr û tebat nayê nasên wî kesê rehma kirî û ew kes ên di dilê xwe de wek mersiyeyê tînin zimên.

Dema li edebiyata Îslamî bê mêzekirin dê bê dîtin dema nas û dostê şairekî rehma kiriyê, welatê ku li ber dilê şa'ir şîrîn e hatiye îşxalkirin an jî dema tiştê ew jê hez dike wîndî bûye şa'iran li ser van hinek şî'ir nivîsîne û di van de qala êş û elemên xwe kirine. Di edebiyata klasîk de ji bo van şî'irên wisa navê mersiyeyê hatiye bikaranîn. Şa'ir bi rêya van mersiyeyan ji bo mirîyên xwe rondikan dirjînin, pesnê wan didin û ji bo ew têkevin beheştê ji wan re dia dikin.

Ev şî'irên ku navê mersiye li wan hatiye kirin û koka wê “*resa*” ye di Erebi de tê ma'neya hêstirbarandin û şîna ji bo mirîyan (Toprak, 1990: 2). Hinek penaseyên ku ji bo mersiyeyê tên kirin wisa ne: Matema manzûmî (Kanar, 2011:788); manzûmeya ku ji ber mirina yekî hatiye nivîsîn (Develioğlu, 2017: 722); lawij, xweşniyaz, xweşxwaz, dûrika mirîyan (Îzolî, 2013:885); şîn (Kardaş, 2017: 150); şî'irên ku pê wesfê mirî tê dayîn û ji ber mirinê xemgînî û mehzûntî tê de tên diyarkirin (Pala, 2014:306); nezma ku bi armanca destnîşankirina taybetîyên yekî mirî an jî ji ber êşa mirina yekî hatine nivîsîn (Sami, 1978:1321); ew stranên matemî ku di wan de pesnê mirî tê dayîn (Redhouse, 1987:1805); û digel rijandina rondikan destnîşankirina wesfên kesekî ku rehma kiriyê (Naci, 1990: 602). Wek terîm jî mersiye, ew şî'ir in ku ji ber wefata yekî ji bo destnîşankirina xemgînîyê tên gotin (İsen, 2012:4). Li gorî hinek lêkolîneran ji bo ev cûreya nezmê karibe bê nivîsîn lazim e muheqqeq têkilîya nivîskar bi mirî re hebe (İsen, 2012: 4). Dema ku ev têkilî hebe wê demê şa'irê ku mersiye nivîsîye dikare hest û ramanên xwe bi heman şiklî êş û elemên xwe çêtir binî ziman. Dîsa heman kes dikare ya di qelbê xwe de ango êş û elema xwe bi yên derdora xwe bide hesandin. Yek ji wan mersiyeyên ku ev pêwendî di

nav de gelekî xurt e ew mersiye ne ku li ser qîz, law, dê, bav, bira û hwd. hatine nivîsîn. Nimûneyên vê cureya mersiyyê di edebiyata Kurdî de gelek zêde ne. Em ê di beşên li jêr de bi şikleki hurgilî van mersiyyan binirxînin.

2. Mersiyyên ku Helbestvanan li ser Mirina Ferdên Malbata Xwe Nivîsîne

Weke ku bi berfirehî qala wê hat kirin dema nasekî yekî rehmê dîke di bedena însên de birîneke kûr vedibe. Ev yek di nav edebiyata klasîk de xwe wek mersiyyê nîşan dide. Vê carê dema ku ev kesê ku rehmê dîke ger nasekî nêz be ev êş û elem diwartir dibe. Lewra rastî û heqîqet e ku însan herî zêde pêşî qedr û qiymet dide kesên mîna; dayik, xweh, bav, keçik, kur û kesên mîna van. Li dinyayê jî ev ferdên malbatê ji bo însan ji her kesî bi qedr û qiymettir in. Ji ber vê şerîntirînbûnê ye ku dema ferdekî malbatê rehmê dîke ev yek ji mirinên wan kesên dîtir zêdetir tesîr li ser mersiyyên dihêle û şa'ir mersiyyên xwe li gor wanên din ji dil û cantir dinivîsîne. Divê bê diyarkirin di van mersiyyan de şîna tê girtin, rondikên tîn rijandin û êşa tê kişandin ji hêlekê ve ji wan mersiyyên din cudatir e. Lewra ji ber ku kesên rehmê kirine ji xwîna mersiyyên bi xwe ne, asta êşa ku tê kişandin diwartir, nalîna ku tê kirin xwezayîtir û hêstirên ku tîn barandin dilzîtir in. Di vê bergehê de hat tesbîtkirin ku şa'irên Kurd ji ber mirina ferdên malbata xwe tevde 138 mersiye nivîsîne.

Piştî vê qonaxê em ê wan mersiyyên ku ji teref şa'irên Kurd ve di vê kategorîyê de hatine nivîsîn li jêrê binirxînin. Dîsa em ê hewl bidin da ku bê destnîşankirin ka kîjan şa'irê me yê klasîk li ser kîjan ferdê malbata xwe çend mersiye nivîsîne û di vî warî de şa'irê herî berhemdar kî ye.

Piştî xebata ku hat kirin derket holê ku ji teref şa'irên Kurd ve bi Kurmancî ji ber mirinên ku pêk hatine ji bo lawikan 102, ji bo birayan 13, ji bo bavan 8, ji bo dayikan 3, ji bo keçikan 2, ji bo hevseran 6, ji bo apan 2, ji bo kurapan 1 û ji bo kalikan 1 mersiye hatiye nivîsîn. Hejmara van mersiyyên ku qala wan hat kirin tevde 138 e. Di binbeşên eleqedar de qala van mersiyyên wê qadê û mersiyyên wan dê bê kirin û ew ê bê destnîşankirin ka ji teref kîjan şa'irî ve li ser kîjan ferdê malbatê çend mersiye hatine nivîsîn.

2.1. Mersiyyên ku Helbestvanan li ser Mirina Kurên Xwe Nivîsîne

Hat tesbîtkirin ku di warê mersiyyên wê de bi Kurdîya Kurmancî bi tevahî 138 mersiye li ser bav, dê, law, qîz, hevser, bira, ap, kurap û kalikan hatine nivîsîn. Ji van ferdên malbatê yê ku herî zêde li ser wan mersiye hatine nivîsîn kur in.

Piştî van agahîyên kurt ên ku hatin dayîn dema em berê xwe didin wan şairên ku li ser kurên xwe mersiye nivîsîne, em dibînin ku di vê beşê de 6 mersiyyên wê temsîlkarî kirine. Hat dîtîn di vê qadê 6 mersiyyên wê tevde 102 mersiye ji bo lawikên xwe yê ku wefat kirine, mersiye nivîsîne.

Axayokê Bêdarî (m. piştî 1728an), Mela Qasim (m.17...?), Mela Ehmedê Nalbend (m.1964), Cegerxwîn (m.1984), Mela Ehmedê Xelatî (1934-...) û Mela 'Eliyê Baqûstanî (m.2002) temsîlkarê wê qadê ne. Ji van 6 mersiyyên wê ê ku herî zêde li ser kurê xwe mersiye nivîsîne û di vê beşê de derketiye pêş Xelatî ye. Xelatî ji ber mirina kurê xwe tevde 90 mersiye

nivîsîne. Piştî Xelatî, di vê beşê de şa'irê ku zêdetirîn mersiye nivîsîne Nalbend e. Hejmarê mersiyyên wî tevde 8 in. Piştî van her du mersiyyên Mela Qasim, Cegerxwîn, Mela 'Elîyê Baqûstanî û Axayokê Bêdarî tê. Ev mersiyyên jî ji ber mirina kurên xwe her yek ji wan bes şî'irek bi terza mersiyyê nivîsîne.

Şa'irê ku cara ewilî li ser lawê xwe mersiye nivîsîye Axayokê Bêdarî ye. Bêdarî, piştî ku du kurên wî di sala 1728an de rehmet dikan, mersiyyek li ser wan dinivîse. Ger li tarîxa rehmetkirina wan şa'irên din bê mêzekirin ew ê bê dîtin ku ev mersiyyên piştî Axayokê Bêdarî jiyane. Ev yek jî yekemînûna mersiyya Bêdarî qewîtir dike. Mersiyya ku Bêdarî li ser kurên xwe nivîsîye behra wê remel e û tevde 8 bend in.

Benda dawî ya mersiyya Bêdarî:

Xeyn Elîf beske ji nal û zarî waha derûn
Ew qezaya barî ye ma kes li wê çu kit bi rûn
Sa'etek texîrî nabîtin *wela yesteqdimun*
Herçî heq kit ew heqq e *inna lîllahî racî'un*
Lê ji derd û hesretan ez bê 'eded giryan kirim (Doskî, 2020:44)

Piştî van agahîyên di vî warî de lazim e em qala wan mersiyyên xwe yê din jî bikin. Lewra di nav wan kesan de du kes hene ku di vî warî de bi şî'irên xwe yê ku bi zaravayê Kurmancî nivîsîne ji vê qadê re pêşîvanti kirine. Yek ji wan Mela Ehmedê Xelatî ye. Xelatî bi mersiyyên ku piştî mirina kurê xwe nivîsîne di vî warî de pêşîvan e. Lewra wî, bi teşeyên cuda yê nezmê tevde 90 mersiye li ser lawê xwe nivîsîye (Xelatî, ?: 1-401). Ji ber ku Mûnîrê lawê Mela Ehmedê Xelatî di sala 2006an de li Belçîkayê di qezayeke trafikê de digel dergistîya xwe rehmet dike, ev yek li Mela Ehmed pir giran tê û ew radibe dîwaneke ku ji 400 rûpelî pêk tê dinivîse ku di vê dîwanê de 148 helbest hene. Ji van 148 helbestan 6 heb helbest ên bavê wî bi xwe ne yê din tev yê Mela Ehmed in û tev jî medhîye û mersiye ne û bi teşeyên curbecur hatine nivîsîn. Mela Ehmed ji van 98 helbestên xwe yê ku wek mersiye nivîsîye, 7 helbestan li ser şêxên Norşînê, mersiyyek li ser meseleya Kerbelayê û 90 mersiye jî li ser kurê xwe nivîsîne. Weke ku ji zêdebûna mersiyyan jî tê famkirin birîn, derd û kul, êş û elema Xelatî ya ji ber mirina Mûnîr pir dijwar e. Xelatî, hêj di destpêka dîwana xwe de xebera mirina lawê xwe bi derdorê dide hisandin. Di destpêkê de Xelatî derheqê vê êşê de wisa dibêje:

Bêkes im der darê xurbet min kî winda kir weled
Wek heyama mam li çolê qul hu wellahu ehed (Xelatî, ?: 3)

Piştî Xelatî, mersiyyên me yê din ê ku herî zêde mersiye li ser lawê xwe nivîsîye Nalbend e. Wî, ji ber mirina kurê xwe yê bi navê Muhammed bi teşeyên nezmê cuda tevde 8 mersiye nivîsîne (Nalbend, ?: 2, 9, 11, 13, 17, 19, 24, 37). Mela Qasimê ku temsîlkarê vê sehayê ye jî ji ber mirina kurê xwe Abdullah mersiyyeke bi teşeya murebbe' nivîsîye (Doskî, 2022: 164). Hejmara bendên vê mersiyyê 23 ne. Mela 'Elîyê Baqûstanî jî yek ji wan kesan e ku ji ber mirina kurê xwe mersiye nivîsîye. Baqûstanî piştî mirina lawê xwe Wehîd mersiyyek nivîsîye (Baqûstanî, 2017: 60). Ev muxemmesa ku ji 9 bendan pêk tê behra wê remel e. Nûnerê

dawî yê vê qadê Cegerxwîn e. Cegerxwîn jî piştî mirina lawê xwe Xurşîd, murebbe'yeke ku behra wê muzarî e dinivîse. Ev mersiye ji 8 bendan pêk tê (Cegerxwîn, 2018: 414). Di van mersiyeyên ku li ser kuran hatine nivîsîn de bi şikleki dijwar êş tê kişandin û rondik tèn barandin.

**Mînak ji mersiyeyên ji bo lawan/kuran hatine nivîsîn:
Ji Cegerxwîn:**

Kengî li gulê nebarî şebnem
Kanî biçikin ziwa bibin çem
Bilbil negirî li rengê hemdem
Bavê te nema dinalî Xurşîd (Cegerxwîn, 2018: 464)

Ji Mela Qasim:

Quwet û taqet cuda bû rahet û sebr nemabû
Ruhnîya min 'Ebdila bû wey dilê min wey dilo (Doskî, 2022: 166)

Navên mersiyenûs û kesên ku mersiye li ser wan hatiye nivîsîn û her wusa hejmar mersiyeyên wan wisa ye:

Şa'ir	Şexs	Hejmar
Axayokê Bêdarî	Li ser du lawên xwe	1
Mela Qasim	Abdullah	1
Mela Ehmedê Nalbend	Muhemmed	8
Mela Ehmedê Xelatî	Mûnîr	90
Cegerxwîn	Xurşîd	1
Mela 'Elîyê Baqûstanî	Wehîd	1

2.2. Mersiyeyên ku Helbestvanan li ser Mirina Qîzên/Keçên Xwe Nivîsîne

Ji teref şa'irên Kurd ên klasîk ve ji ber mirina keçan bes 2 mersiye hatine nivîsîn. Yek ji van mersiyeyan a Fehmî Begê Pêçarî (m.1969) ye ku wî ji ber mirina qîza xwe Fikrîya (m.1963) mersiyeyek nivîsîye (Demir, 2019: 216). Mersiyeya din jî ya Mela Ebdullahê Babnîrî ye ku wî jî ji ber mirina keça xwe Fatima (m.2006) û nevîya xwe Feyza (m.2006) mersiyeyek nivîsîye (Babnîrî, 2012: 94). Di bergehê tesbîtkirina mersiyeya yekemîn a di vî warî de em dikarin bibêjin, ger tarîxa mirina her du keçan esas bê girtin dikare bê gotin, Pêçarî ew kes e ku mersiyeya yekem ji ber mirina qîza xwe nivîsîye. Lewra keça Pêçarî di sala 1963yan de (Demir, 2019: 30) û keça Babnîrî jî di 11ê Gulana 2006an de wefat kiriye (Babnîrî, 2012: 94).

Fehmî Begê Pêçarî qesîdeya xwe ya ku ji 11 malikan pêk tê bi behra remelê nivîsîye. Mersiyeya ku Mela Ebdullahê Babnîrî jî nivîsîye teşeya wê ya nezmê murabbe' e. Ev murebbe' ji 6 bendan pêk tê, behra wê hezec e.

**Mînak ji mersiyeyên ji bo keçan hatine nivîsîn:
Ji Fehmî Begê Pêçarî:**

Buhurîn peyre gelek roj û meh û hefte û sal
Hê nehat şenga dilê jar û neçar û kesirî (Demir, 2019:216)

Ji Mela Ebdullahê Babnirî:

Belê li ser Babnirê bû teyrok û dûman e
Mala wî warê kunda ne deşt e ne zozan e
Di deh û yekê gulanê sosin di bax nemane
Nema ava yek warek warê wê tev wêran e (Babnirî, 2012: 94)

Şa'ir	Şexs	Hejmar
Fehmî Begê Pêçarî	Fîkrîya	1
Mela Ebdullahê Babnirî	Fatima	1

2.3. Mersiyeyên ku Helbestvanan li ser Mirina Birayên Xwe Nivîsîne

Şa'irên Kurd ên klasîk çawa ku ji ber mirina ferdên din ên malbata xwe mersiye nivîsîbin bi heman şiklî ji ber mirina birayên xwe jî bi Kurdîya Kurmançî mersiye nivîsîne û di wan de qala êş û elemên xwe kirine. Hat tesbîtîkirin di vê beşê de şa'irên bi navê Fehmî Begê Pêçarî (m.1969), Şêx Esedê Çoxreşî (m.1902), Mela Nezîrê Bedewî (m.1976), Mela Beşîrê Bedewî (m.1981), Mela Ebdullahê Kotalî (m.2014) û Şêx 'Eskerî (m.1952) her yek ji wan ji ber mirina birayên xwe mersiye nivîsîne. Hejmara mersiyeyên ku di vî warî de hatine nivîsîn bi tevahî 13 ne û yê ku di vî warî de herî zêde mersiye nivîsîye Mela Nezîrê Bedewî ye. Hejmarên mersiyeyên wî tevde 7 in.

Esedê Çoxreşî piştî mirina birayê xwe Mela Xelîl (m.1881) qesîdeyê ku behra wê remel e nivîsîye. Hejmarê malikên vê mersiyeyê 15 ne. Di vî warî de Şêx 'Eskerî jî ji ber mirina Şêx Muhemmed Kerbelayî (m.1939) qesîdeyê ku behra wê hezec e nivîsîye. Ev mersiyeya Şêx Eskerî ji 21 malikan pêk tê (Eskerî, 2009: 54). Mela Nezîrê Bedewî ku di vî warî de zêdetirîn mersiye nivîsîne; ji bo Tasîn mersiyeyek, ji bo Şêx Muhyeddîn mersiyeyek, ji bo Şêx Huseyn mersiyeyek, ji bo Şêx Bedreddîn 3 mersiye û ji bo Mela Beşîrê Bedewî 2 mersiye nivîsîne (Bedewî, 2012: 224-238). Mela Beşîrê Bedewî (Bedewî, 2013: 75) li ser birayê xwe Şêx Huseyn (m.?), Mela Ebdullahê Kotalî (Sönmez, 2018: 105) li ser birayê xwe Ebdulfettah (m.1977) û Fehmî Begê Pêçarî (Demir, 2019: 180) jî li ser birayê xwe Cewdet (m.1948) mersiyeyek nivîsîye.

Mersiyeya ku Mela Nezîrê Bedewî li ser birayê xwe Tasîn nivîsîye behra wê hezec, teşeya wê ya nezmê jî museddese û hejmarên bendên wê 7 in. Çawa ku di vê mersiyeyê de Mela Nezîr ji bo birayê xwe Tasîn êşeke dijwar dikşîne, bi heman şiklî di wan 6 mersiyeyên din de jî ji bo wan birayên xwe yê din jî rondikan dibarîne û dike feryad û fixan. Di vî warî de Mela Beşîrê

Bedewî jî mersiyeyeke ku teşeya wê murebbe' û behra wê recez e li ser mirina birayê xwe nivîsîye. Hejmarên bendên vê mersiyeyê tevde 19 ne. Mersiyeya ku Mela Ebdullahê Kotalîyî bi behra recezê ji ber mirina birayê xwe nivîsîye, teşeya wê murebbe' e û tevde ji 21 bendan pêk tê. Fehmî Begê Pêçarî jî yek ji wan şa'iran e ku ji ber wefata birayê xwe mersiyeyê nivîsîye. Wî, ji ber mirina birayê xwe Cewdet qesîdeyekê bi şiklê mersiyeyê nivîsîye. Mersiyeya ku bi behra recezê hatiye nivîsîn û hejmara malikên wê 20 in.

Mînak ji bo mersiyeyên li ser birayan hatine nivîsîn:

Ji Mela Beşîrê Bedewî:

Sala hezar û nehsed û pencî
 Û heşta wê tarîxê derînim
 Çend rêz û belavoka bi qencî
 Der bi seyran û geşta ez bixwînim (Bedewî, 2013: 75)

Ji Mela Ebdullahê Kotalî:

Bavo dibêm bo razekî
 Daê dibêm bo nazekî
 Hewar dikim b'awazekî
 Ya Reb derê rehmê vekî (Sönmez, 2018: 105)

Navên mersiyenûs û kesê ku mersiyeyê li ser wî hatiye nivîsîn û her wusa hejmara mersiyeyan wisa ye:

Şa'ir	Şexs	Hejmar
Şêx Esedê Çoxreşî	Mela Xelîl	1
Mela Nezîrê Bedewî	Tasîn	1
Mela Nezîrê Bedewî	Şêx Muhyeddîn	1
Mela Nezîrê Bedewî	Şêx Huseyn	1
Mela Nezîrê Bedewî	Şêx Bedreddîn	3
Mela Nezîrê Bedewî	Şêx Beşîr	2
Mela Beşîrê Bedewî	Şêx Huseyn	1
Mela Ebdullahê Kotaliyê	Ebdulfettah	1
Şêx 'Eskerî	Muhemmed Kerbelayî	1

Fehmî Begê Pêçarî	Cewdet	1
-------------------	--------	---

2.4. Mersiyeyên ku Helbestvanan li ser Mirina Hevserên Xwe Nivîsîne

Hevser jî wek wan kesên din ferdê malbata şa'iran in ku şa'iran ji ber mirina wan êş û elem kişandine û vê êşa xwe di mersiyeyên ku nivîsîne de anîne zimên. Şairên Kurd ên bi navê Mela Ehmedê Nalbend (m.1963), Mirad 'Elî (m. Piştî 1900î), Mela Yasîn Yusrî (m.1994) û Esamî (m. sedsala XIX.) piştî ku hevserên wan rehmet dikin bi Kurdîya Kurmancî li ser wan mersiye nivîsîne. Hejmara mersiyeyên ku di vî warî de hatine nivîsîn tev de 6 in. Hat tesbîtkirin ku di vî warî de Nalbend ji ber mirina xanima xwe Seyîd Fehîma (m.?) 2 mersiye nivîsîne. Teşeya nezmê ya mersiyeya yekem qesîde ye û bi behra remelê hatiye nivîsîn. Hejmara malikên wê ji 24 malik in (Nalbend, ?: 35). Nalbend mersiyeya xwe ya din ku teşeya wê terkîbbend e û hejmara bendên wê 26 in bi behra remelê nivîsîye (Nalbend, ?: 58). Yek ji wan şa'irên ku ji ber mirina xanima xwe mersiye nivîsîye Mirad 'Elî ye (Celîl, 2004: 90). 'Elî, muxemmesa xwe ku hejmara bendên wê 30 ne, bi behra recezê nivîsîye. Esamî jî bi teşeya nezmê ya xezelê û bi behra hezecê mersiyeyek li ser xanima xwe nivîsîye (Doskî, 2020: 191) ku hejmarê malikên wê 9 in. Mela Yasîn Yusrî jî ji ber mirina xanima xwe Reyhanet Xanim (m.?) qesîdeyek nivîsîye ku behra vê mersiyeyê recez e û tevde 12 malik in (Gezer, 2014: 155). Ji xeynî van şa'irên navborî şa'irêkî din jî heye ku ew jî ji ber mirina hevsera xwe mersiye nivîsîye ku nave wî Şêx Isti'anedîn e. Şêx Isti'anedîn li ser mirina xanima xwe ya bi nave Remzîye Xanim mersiyeyeke bi terza mesnewîyê ye û ji 10 malikan pêk tê nivîsîye (Isti'anedîn, 2023:14).

Mînak ji mersiyeyên ji bo hevseran hatine nivîsîn: Ji Mela Ehmedê Nalbend:

Bo te ey xanim û canê çî bikem
Nazik û şenê giranî çî bikem
Xoş hevalbend û xudanê çî bikem
Piştî vê xusr û ziyanê çî bikem
Bo xet û xal û nîşanê çî bikem
Sebrê serêş û qutanê çî bikem
Ey dil û rûh û rewanê çî bike
Keftime zehmet û janê çî bikem

Ax û sed ax bo ewî dur necefê (Nalbend, ?: 58)

Navên mersiyenûs û kesa ku mersiye li ser wê hatiye nivîsîn û her wusa hejmara mersiyeyan wisa ye:

Şa'ir	Şexs	Hejmar
Mela Ehmedê Nalbend	Hevser	2
Mirad 'Elî	Hevser	1

Esamî	Hevser	1
Mela Yasîn Yusrî	Hevser	1
Şêx Isti'anedîn	Hevser	1

2.5. Mersiyeyên ku Helbestvanan li ser Mirina Bavê Xwe Nivîsîne

Hat tesbîtkirin ku bi zaravaya Kurmancî 4 şa'irên Kurd ên klasîk ji ber mirina bavê xwe tevde 8 mersiye nivîsîne. Ji ber ku kesê mirîye bavê mersiyenûs bi xwe ye di van mersiyeyan de şingirtin û rondikrijandin dijwartir e. Ev mersiyeyên ku ji ber wefata bavan hatine nivîsîn çend beşan di nav xwe de dihevin ku ji wan beşên din zêdetir derdikevin pêş. Ew jî ev in: Sebîrxwestin, di'akirin, şingirtin, pesindayîn, hêvî û temennî. Şa'ir di van beşan de wê êş û elema di dilê xwe de li derdorê belav dike û dixwaze barê li ser milên xwe sivik bike. Hat tesbîtkirin ku Şêx Muhemmed Hadiyê Qewmanî (m.1954) ji ber mirina bavê xwe Şêx Mustafayê Sîsî (m.1914) 2 mersiye nivîsîne (Qewmanî, 2011: 40, 56). Mersiyeya yekem a Qewmanî ku ji 13 malikan pêk tê û qesîde ye bi behra recezê hatiye nivîsîn. A duyem jî dîsa bi teşeya qesîdeyê hatiye nivîsîn û 11 malik in û behra vê mersiyeyê hezec e. Şa'irekî din ê ku ji ber mirina bavê xwe mersiye nivîsîye Şêx Hemza Hîmmetullah e (m. piştî 1847an). Mersiyeya ku Hîmmetullah li ser bavê xwe Sultan Memdûhê Tûlowî (m.1847) nivîsîye ji 13 bendan pêk tê. Ev murebbe' bi behra hezecê hatiye nivîsîn (Alan, 2016: 286). Mersiyenûsekî din ê ku ji ber mirina bavê xwe mersiye nivîsîye Şêx Muhammed Nûrî (m.1977) ye. Ew li ser bavê xwe tevde 4 heb mersiye nivîsîne. Nûrî 3 mersiyeyên (Kaya, 2019: 77, 81, 82) xwe bi teşeya qesîdeyê û yek jî bi teşeya murebbe' nivîsîye (Kaya, 2019: 100). Nûnerê herî dawî yê vê qadê Şêx Isti'anedîn e ku wî jî li ser mirina bavê xwe Şêx 'Eta mersiyeyek nivîsîye (Isti'anedîn, 2023:15).

Mînak ji mersiyeyên ji bo bav hatine nivîsîn: Ji Şêx Muhemmed Nûrî:

Kanî çiraê milletan
Kanî tebîbê 'illetan
Şehraê piştî min qetan
Babê yetîman ka gelo (Kaya, 2019: 100)

Navên mersiyenûs û kesên ku mersiye li ser wan hatiye nivîsîn û her wusa hejmar mersiyeyan wisa ne:

Şa'ir	Şexs	Hejmar
Şêx Hemza Hîmmetullah	Sultan Memdûhê Tûlowî	1
Şêx Muhemmed Nûrî	Şêx Esedê Sanî	4
Şêx Muhemmed Hadiyê Qewmanî	Şêx Mustafayê Sîsî	2
Şêx Isti'anedîn	Şêx 'Eta	1

2.6. Mersiyeyên ku Helbestvanan li ser Mirina Dayikên Xwe Nivîsîne

Coş, huzn, xemgînî, şîn, şîngirêdan û berteka ku ji felekê re tê nîşandan taybetiyên mersiyeyeke klasîk in. Ev taybetî xwe di wan mersiyeyên ku ji ber mirina dayikan hatine nivîsîn de jî nîşan didin. Ji ber zexta mirina dayika xwe dilê şa'ir bi huzn û keserê tije dibe ku ew vê yekê di şî'ira xwe ya bi terza mersiyeyê de bi teferûat diyar dike.

Hat tesbîtkirin ku di vî warî de ji teref sê şa'iran ve 3 mersiye hatine nivîsîn. Nûnerên vê qadê Mela Ehmed Yalar, Tehsîn Îbrahîm Doskî û Jan Dost e. Mela Ehmed Yalar mersiyeya xwe li ser diya xwe Safiye Xanima qîza Şêx Evdilqadirê Hezanî nivîsîye (Yalar, 2022: 188). Mersiye, bi behra recezê hatiye nivîsîn û hejmara malikên wê 8 in. Mersiyenûs di şî'ira xwe de qet cî nedaye navê diya xwe û dîroka wefata wê. Bes di çend cihan de destnîşan dike ku diya wî di meha adarê de rehmet kiriye. Tehsîn Îbrahîm Doskî jî li ser dayika xwe qesîdeyê ku behra wê remel e û hejmara malikên wê 15 e hûnandiye (Doskî). Di vê kategorîyê de mersiyenûsê me yê dawî Jan Dost e. Dost, vê qesîdeya xwe ya ku ji 21 malikan pêk tê bi behra remelê nivîsîye (Dost, 2011: 106).

Mînak ji mersiyeyên ji bo dayikan hatine nivîsîn: Ji Mela Ehmed Yalar:

Eywah li min dil zarî bû dunya di çehv min sarî bû
Çerxa felek dujwarî bû îsal 'edar xeddarî bû (Yalar, 2022: 188)

Ji Jan Dost:

Dayika min ev buhara li mi kir payîz û şîn
Çû û xatir jî nexwest da ez bimînîm bendewar (Dost, 2011: 106)

Navên mersiyenûs û kesên ku mersiye li ser wan hatiye nivîsîn û her wusa hejmara mersiyeyan wisa ne:

Şa'ir	Şexs	Hejmar
Mela Ehmed Yalar	Diya xwe	1
Tehsîn Îbrahîm Doskî	Diya xwe	1
Jan Dost	Diya xwe	1

2.7. Mersiyeyên ku Helbestvanan li ser Mirina Apên Xwe Nivîsîne

Hat tespîtkirin ku di vî warî de 2 şa'irên Kurd mersiye ji bo apên xwe nivîsîne. Yek ji wan Seyîd Ehmed Erzen e. Seyîd Ehmed Erzen ji bo şîna apê xwe Seyîd 'Elîyê Fîndîkî (m.1967) qesîdeyek nivîsîye û bideng kiriye. Ev mersiye ji 16 malikan pêk tê û bi behra hezê hatiye

nivîsîn (Erzen, 2017). Têmsîlkarê din ê vê qadê Mela Muhammed Gulnar e ku wî jî ji bo apê xwe mersiyeke bi terza qesîdeyê ku ji 14 malikan pêk tê nivîsiye (Gulnar, 2023: 50).

**Mînak ji mersiye û ji bo apan hatine nivîsîn:
Ji Seyîd Ehmed Erzen:**

Dilo rabe feqîr û jar ketin li ser te kul bê miqtar
Ev e meztir bike serbar wefata Seyîd ‘Elî zanî

Ez ê kurt kim evî destî bidim wesfê wî bi serbestî
Bi dilê safî ne go ji qesdî bi vî qelbê xweyî fanî (Erzen, 2017)

Navên mersiyên û kesê ku mersiye li ser wî hatiye nivîsîn û her wusa hejmara mersiyeyan wisa ne:

Şa’ir	Şexs	Hejmar
Seyîd Ehmed Erzen	Seyîd ‘Elî Findikî	1
Mela Muhammed Gulnar	Ilhan	1

2.8. Mersiye û ji Helbestvanan li ser Mirina Kurapên Xwe Nivîsîne

Têmsîlkarê vê beşê bes Şêx Bahaeddîn (m. Piştî 1928an) e (Aydın, 1999: 154). Behra vê qesîdeya ku Şêx Bahaeddîn li ser Şêx Zeynelabidîn (m.?) nivîsiye hezec û hejmarê malikên wê jî 18 ne.

**Mînak ji mersiye û ji bo kurapan hatine nivîsîn:
Ji Şêx Bahaeddîn:**

Eya Reb tu bide sebrê bi lutfê xwe digel ecrê
Li ser vê firqet û hicrê îlahî tu bidî sebrê

Ji weqta zeynê ‘ubadan firaqa pîrê ustadan
Kevandî cerg û ekbada îlahî tu bidî sebrê (Aydın, 1999: 154)

Navên şa’ir û kesê ku mersiye ji ber mirina wî hatiye nivîsîn wisa ye:

Şa’ir	Şexs	Hejmar
Şêx Bahaeddîn	Şêx Zeynelabidîn	1

2.9. Mersiye û ji Helbestvanan li ser Mirina Kalikên Xwe Nivîsîne

Hat tesbîtkirin ku di vê beşê de bes Mela Isamûddîn (m.?) mersiyeyek nivîsîye. Qesîdeya ku ji ber mirina Şêx Hezîn (m.?) hatiye nivîsîn behra wê hezec e û tevde 19 malik in (Aydin, 1999: 82).

Mînak ji mersiyeyên ji bo kalikan hatine nivîsîn:

Ji Mela Isamûddîn:

‘Ecêb îro dikim zarî li min tava xeman barî

Dibû dinya li min tarî bi emrê wahidê barî

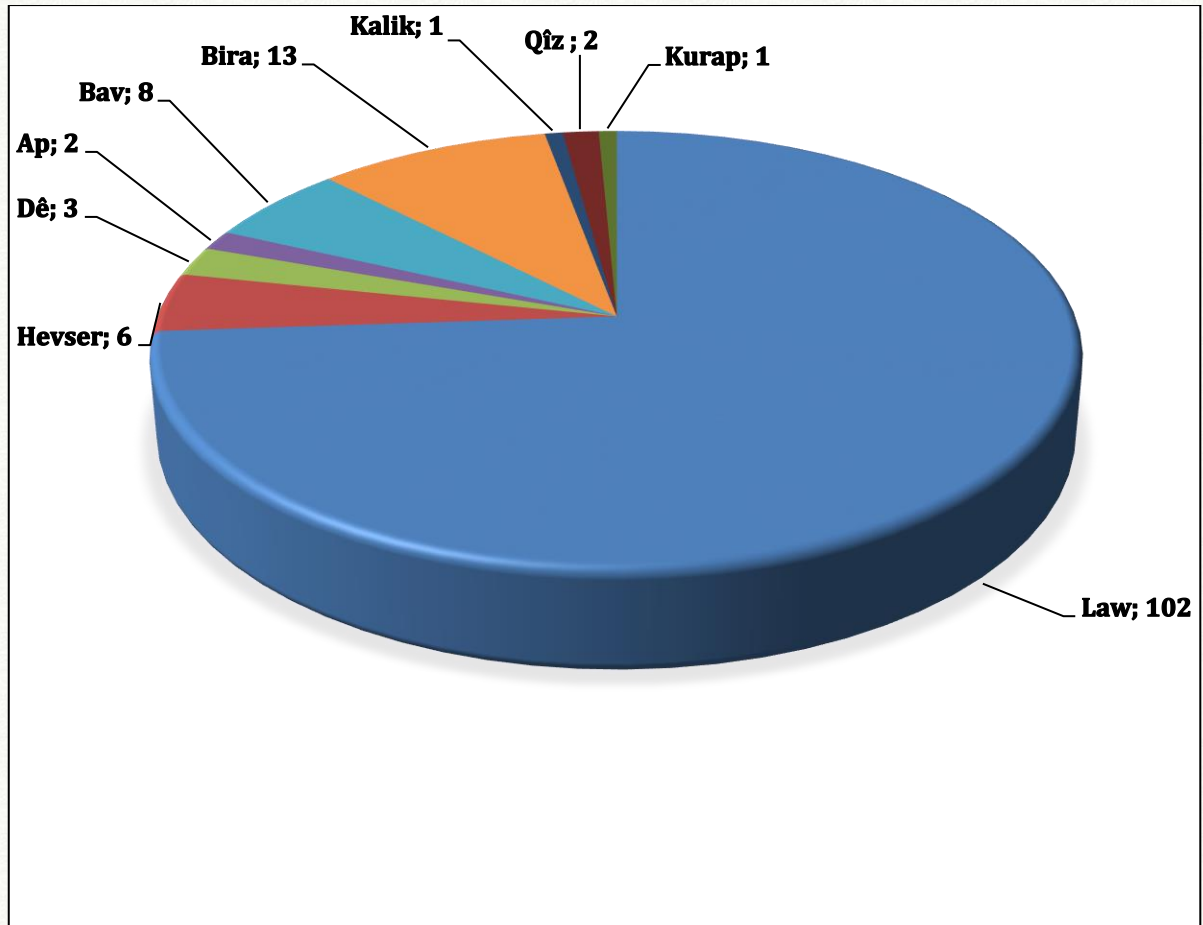
Ji dil têna ji min sed ah dibêjim ah û waweylah

Wefat kir bavê Ebdullah xwedanê feyz û esrarî (Aydin, 1999: 82)

Navên mersiyenûs û kesê ku mersiye li ser wî hatiye nivîsîn û her wusa hejmara mersiyeyan wisa ne:

Şa’ir	Şexs	Hejmar
Mela Isamûddîn	Şêx Hezîn	1

Ji bo van mersiyeyên vê qadê dikare bê gotin; hat tesbîtkirin ku di Edebiyata Kurdî ya Klasîk de bi zaravayê Kurmancî ji ber mirina kuran 102 mersiye, ji ber mirina keçan 2 mersiye, ji ber mirina birayan 13 mersiye, ji ber mirina hevseran 6 mersiye, ji ber mirina bavan 8 mersiye, ji ber mirina dayikan 3 mesîye, ji ber mirina apan 2 mersiye, ji ber mirina kurapan mersiyeyek û ji ber mirina kalikan jî mersiyeyek hatiye nivîsîn.

Grafik 1: Jimara wan mersiyeyên ku ji ber mirina ferdên malbatê hatine nivîsîn destnîşan dike.

ENCAM

Kevneşopiya mersiyeyê bi sedan sal e di edebiyata kurdî ya klasîk de cih girtiye. Mirov dikare bibêje ev tradîsyon heta roja me hatiye û bi aweyeke qels be jî ev kevneşopî xwe diparêze. Bi vê xebata hat kirin derket holê ku mersiyeyên ji ber mirinên kesên mîna dayik, bav, kur, qîz, ap, kalik an jî xanimekê hatine nivîsîn jî wek wan mersiyeyên din xwedî cihekî taybet in.

Şa'irên li ser ferdên malbatê mersiye nivîsîne heta niha 26 kes hatine tespîtîkirin. Mirov dikare van şa'iran weke; Axayokê Bêdarî, Cegerxwîn, Esamî, Fehmî Begê Pêçarî, Jan Dost, Mela Beşîrê Bedewî, Mela Ebdullahê Babnirî, Mela Ebdullahê Kotalî, Mela Ehmed Yalar, Mela Ehmedê Nalbend, Mela Ehmedê Xelatî, Mela Nezîrê Bedewî, Mela Qasim, Mela Yasîn Yusrî, Mela 'Elîyê Baqûstanî, Mirad 'Elî, Seyîd Ehmed Erzen, Şêx Bahaeddîn, Şêx Esedê Çoxreşî, Şêx 'Eskerî, Şêx Hemza Hîmmetullah, Şêx Muhemmed Hadîyê Qewmanî, Şêx Muhemmed Nûrî, Şêx Istî'anedîn, Mela Muhammed Gulnar û Tehsîn Îbrahîm Doskî bi rêz bike.

Hat tespîtkirin ku ji teref van 26 şa'iran ve bi tevahî 138 mersiye hatine nivîsîn. Ji van 138 mersiyeyan; 102 mersiye ji ber mirina kuran, 2 mersiye ji ber mirina keçan, 13 mersiye ji ber mirina birayan, 6 mersiye ji ber mirina hevseran, 8 mersiye ji ber mirina bavan, 3 mersiye ji ber mirina dayikan, 2 mersiye ji ber mirina apan, mersiyyek ji ber mirina kurapan û mersiyyek jî ji ber mirina kalikan hatiye nivîsîn.

Hat tesbîtkirin ku Mela Ehmedê Nalbend, Axayokê Bêdarî, Mela Ehmedê Xelatî, Mela Qasim û Mela Elîyê Baqûstanî li ser lawên xwe mersiye nivîsîne. Di vê beşê de bi tevahî 102 mersiye li ser lawan hatine nivîsîn. Ji van 102 mersiyeyan a yekem ji teref Bêdarî hatiye nivîsîn. Bêdarî vê mersiyyê ji ber mirina zarokên xwe yên ku di sedsalan XVIIIan (1728) de mirine, nivîsîye. Di vê beşê de mersiyeên herî berhemdar Mela Ehmedê Xelatî ye. Xelatî ji ber mirina kurê xwe 90 mersiye nivîsîne. Piştî wî şa'irê herî berhemdar bi 8 mersiyeyan Mela Ehmedê Nalbend e. Her wisa hat tesbîtkirin ku Fehmî Begê Pêçarî mersiyyek û Mela Ebdullahê Babnîrî mersiyyek li ser qîza xwe; Şêx Esedê Çoxreşî mersiyyek, Mela Nezîrê Bedewî 8 mersiye, Mela Beşîrê Bedewî mersiyyek, Mela Ebdullahê Kotalî mersiyyek, Şêx 'Eskerî mersiyyek û Fehmî Begê Pêçarî mersiyyek li ser birayê xwe; Şêx Istî'anedîn mersiyyek, Mirad 'Elî mersiyyek, Esamî mersiyyek, Mela Yasîn Yusrî mersiyyek û Mela Ehmedê Nalbend jî 2 mersiye li ser mirina xanima xwe; Mela Ehmed Yalar mersiyyek, Tehsîn Îbrahîm Doskî mersiyyek û Jan Dost mersiyyek li ser mirina diya xwe; Şêx Hemze Hîmmetullah mersiyyek, Şêx Muhemmed Nûrî 4 mersiye, Şêx Muhemmed Hadîyê Qewmanî 2 mersiye û Şêx Istî'anedîn jî mersiyyek li ser mirina bavê xwe; Seyyîd Ehmed Erzen mersiyyek û Mela Muhammedê Gulnar mersiyyek ji bo apê xwe; Şêx Bahaeddîn ji ber mirina kurapê xwe mersiyyek û Mela Isameddûn jî ji ber mirina kalikê xwe mersiyyek nivîsîye.

Her wisa hat tespîtkirin ku ji van 26 mersiyeên nûsan ê ku herî zêde mersiye nivîsîye bi 90 mersiyeyan Mela Ehmedê Xelatî ye. Mela Ehmedê Nalbend jî ew kes e ku piştî Xelatî li ser nasên xwe pir mersiye nivîsîye. Hejmara mersiyyên wî tevde 10 in. Nalbend, ji van 10 mersiyeyan 8 heban li ser lawê xwe Muhammed û 2 heban jî li ser Fatimaya ku hevsera xwe nivîsîye.

Her wisa hat tesbîtkirin ku mersiyya yekem a li ser nasan, di sedsala XVIIIan de ji teref Axayokê Bêdarîyê ve hatiye nivîsîn. Wî ev mersiyya xwe ji ber mirina du kurên xwe nivîsîye.

Wekî gotina dawî dikare bê gotin ev kevneşopîya mersiyeên nûsîyê ya ji ber mirina nasan derketîye holê herî zêde di warê wan mersiyyên ku li ser kur û birayan hatine nivîsîn de xurt e. Hejmara van mersiyyên di vî warî de tevde 115 e.

Çavkanî / References

- Alan, A. (2016). *Hetawî Kurd*. Stenbol: Avesta.
- Aydın, V. (1999). *Kasideler ve 19 Risale*. (Cî û Weşanxane Nehatiye DiyarKirin)
- Baqûstanî, M. E. (2017). *Dîwana Baqûstanî*, Metn û Lêkolîn: M. Zahir Ertekîn. Bingöl: Zankoya Soran.
- Bayezîdî, M. M. (2012). *Adat û Rusûmatnameê Ekradîyeyê*, Lêkolîn: Jan Dost. İstanbul: Nûbihar.
- Bedewî, M. B. (2013). *Dîwana Bêxew*, (Amd. Tehsîn Îbrahîm Doskî). Stenbol: Nûbihar.
- Bedewî, M. N. (2012). *Dîwana Dahî*, (Amd. Tehsîn Îbrahîm Doskî). Stenbol: Nûbihar.
- Breton, D. L. (2019). *Acının Antropolojisi*, İsmail Yerguz (Çev.). İstanbul: Sel.
- Cegerxwîn. (2018). *Ronahî Li Pey Tarî Ye*. C.I. Ankara: Lîs.
- Celîl, C. (2004). *Keşkûla Kurmancî*. Wine: Weşanxane Nediya e
- Çoxreşî, M. E. (...). *Ah ji destê firqetê pur bûn li min zar û fîxan*. (Helbesta Çapnebûyî).
- Demir, Y. (2019). *Dîwana Namî (Fehmî Begê Pêçarî): "Megmuru'd Dewawîn*. Teza Masterê. Mêrdîn: Zanîngeha Mardin Artukluyê Enstîtuya Zimanên Zindî.
- Develioğlu, F. (2017). *Osmanlıca Türkçe Andisklopedik Lugat*. Ankara: Aydın Kitap Evi.
- Doskî, T. Î. (2022). *Sê Klasîkên Me Yên Nenas: Mela Hesên Ê Qasim Ê Mela Şems*. Kurdiname, h:7, 161-174.
- _____ (2020). *Baxê Îrem*, Tehsîn Îbrahîm Doskî, (Amd. M. Zahir Ertekîn). Stenbol: Dara.
- _____ (...). *Dilê kul bû felek boçî dubare*. (Helbesta Çapnebûyî).
- Dost, J. (2011). *Dîwana Jan*. Stenbol: Avesta.
- Erzen, E. (2017), *Dilo Rabe Feqîr û Jar Ketin li ser Te Kul bê Miqtar*. Ev mersiye di dîroka 5ê Adarê ya sala 2024an de ji ser malpera <https://www.youtube.com/watch?v=ZQOvjICEigI> hatiye girtin.
- Eskerî, Ş. (2009). *Keşkol*, Wergera Ji Tîpên Erebi: Zeynelabîdîn Zinar. İstanbul: Doz.
- Gezer, S. (2022). *Dîwana Mela Yasîn Yusrî*. Wan: Peywend.
- Gulnar, M. M. (2023). *Dîwana Mîrê Zirav*, (Amd. Hanîfî Taşkın). İstanbul: Nûbihar.
- Hakan, S. (2007). *Ji Wida hetta Mele Muhammed Gulnarê Miksî û Pêwendiya Helbestvan û Mîrên Miksê*. Nûbihar, h:111, 45-47.
- İsen, M. (2012). *Dile Duran Ölüm*. İstanbul: Kapı.
- Îzolî, D. (2013). *Ferheng (Kurdî-Tirkî, Tirkî-Kurdî)*. Stenbol: Deng.
- Istî'anedîn, Ş. (2023). *Rênîşana Nezana Dersa Pîr û Ciwanan*, (Metn û Vekolîn: Semih Gezer). Wan: Peywend.
- Kanar, M. (2011). *Osmanlı Türkçesi Sözlüğü*. İstanbul: Say.
- Kardaş, C. (2017). *Aşığın Sazı Dengbêjin Sesi (Dengbêjlik Ve Aşıklık Üzerine Karşılaştırmalı Bir İnceleme)*. Ankara: Eğiten Kitab.
- Kaya, H. (2019). *Dîwana Şêx Muhemmed Nûrî*. Teza Lîsansa Bilind. Wan: Zanîngeha Van Yüzüncü Yılê Enstîtuya Zimanên Zindî.
- Kaynar, C. (2018). *Di Dengbêjîyê De Li Dor Temaya Şer û Kuştinê Nirxandina Klamên Şînê*. The Journal of Mesopotamian Studies c.3/2, 65-94.
- Naci, M. (1990). *Lugat-ı Nacî*. İstanbul: Asr,

<https://archive.org/details/lgatnaci0001na/page/n607/mode/2up>, Dîrok: 28.02.2024,
Seat: 18.57.

Nalbend, M. E. (?). *Baxê Kurda, Dîwana Mela Ehmedê Muxlis Kurê Emînê Nalbedê Bamernî*. Berhevkar: Tehsîn Îbrahîm Doskî. (Berhema Hêj Neçapkirî).

Nevevî, Î (2020). *Riyazûs Salihin*, (Tercüme: Prof. Dr. Emin Özafşar, Prof. Dr. Bünyamin Erul) Weş., c.2. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.

Pala, İ. (2014). *Ansiklopedik Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Kapı.

Qewmanî, Ş. H. (2011). *Dîwan* (Amd. Muhammed Seydaoğlu). Stenbol: Nûbihar.

Redhouse, S. J. (1987). *Turkish And English Lexicon*. Pirtûkxaneya Libnanê, Beyrûd, <https://turuz.com/book/title/A+Turkish+And+English+Lexicon-Shewing+In+English-The+Significations+Of+The+Turkish+Terms-James+William+Redhouse-1987-2246s>, (Dîroka Jêgirtinê: 20.02.2024).

Sami, Ş. (1978). *Kamûs-i Türk*. İstanbul, Türkiye: <https://www.pdfdrive2.com/kamus-i-t%C3%BCrki-d156729280.html> (Dîroka Jêgirtinê: 16.01.2024 Seat: 15.09).

Serfiraz, M. (2012). *Mersiye û Di Edebiyata Kurdî de Mersiye*. Nûbihar, h:120, 30-33.

Seyari, A. (2019). *Mersiyeyên Mela Zahirê Tendûrekî ji Alîyê Tema, Ziman û Hunerên Edebî ve*. Nûbihar, h:147, 32-36.

_____ (2019). *Mersiyeyên Mela 'Elîyê Baqûstanî Ji Alîyê Tema, Ziman, Teşe û Hunerên Edebî ve*. Nûbihar, h:148, 45-47.

Sönmez, N. (2018). *Mela Ebdullahê Kotaliyê û Helbestên Wî yên Kurmancî*. Nûbihar Akademî, c.3, h.9, 97-114.

Şoşikî, M. M. (2012). *Tefsîra Quranê Nûra Qelban*. Stenbol: Nûbihar, c.4.

Toprak, M. F. (1990). *Endülüs Şiirinde Mersiye*. Teza Doktorayê. Enqere: Zanîngeha Enqere Enstîtuya Zanistên Civakî.

Xelatî, M. E. (?). *Dîwana Bîra Kul û Derda*. (Dîwana Çapkirî-Cih û Dîroka Çapê Nehatiye Diyarkirin).

Yalar, E. (2022). *Dîwana 'Eşqê*. (Amd. Nureddîn Ertekîn). Enqere: Nûbihar.

Yıldız, A. (2017). *Hunera Vegotina Bedew a Devkî û Nivîskî-I*. İstanbul: Lorya.